

Johanna Akujärvi

Lunds universitet

[Johanna.Akujarvi@klass.lu.se](mailto:Johanna.Akujarvi@klass.lu.se)

# Innovatörer och traditionalister

## Om tidiga svenska klassikeröversättares syn på sin roll i det svenska litterära systemet

/

Detta paper behandlar svenska översättningar av klassisk litteratur under 1800-talets två första årtionden. Sekelskiftet 17/1800-tal är en intressant period i svensk översättning. Översättningsmetoder omdebatterades, och översättningar, inklusive översättningar av klassisk litteratur, användes för att förnya den litterära repertoaren. Dock negligeras de i allmänhet i studier av periodens litteratur- och kulturhistoria.<sup>1</sup> I detta paper fokuserar jag kronologiskt på brytpunkten och tematiskt på två återkommande topoi i översättarnas paratexter. Poetisk, i synnerhet metrisk, förändring genom att överta metrisk scheman från översatt antik poesi är den ena tematiken, den andra är strategin varigenom översättarna maskerar sin innovation och presenterar den som ett återknytande till ett försummat element i den nationella repertoaren som de förstärker med främmande influenser.

Ingen av de sex översättarna som avhandlas här är bemärkt i den svenska litteraturhistorien; de faller i tre åldersgrupper.<sup>2</sup> Regnér och Adlerbeth hör till den äldsta generationen. Friherre Gudmund Jöran Adlerbeth (1751–1818) gjorde karriär inom kansliet och var framstående i det litterära fältet som poet, dramatiker och medlem av Svenska Akademien. Han är främst ihågkommen för sina översättningar av romerska poeter. Gustaf Regnérs (1748–1819) yttre omständigheter var modestare, och i karriären klättrade han inte lika högt som Adlerbeth. Inom litteraturen är han bemärkt som metrisk teoretiker och reformator av svensk översättningspraxis. Både Regnér och Adlerbeth är gränsfigurer. De inledde sina litterära karriärer inom den gustavianska franskklassicistiska traditionen, men producerade sina mest bestående bidrag till svensk litteratur senare, under påverkan från tyska nyklassicistiska strömningar.

Wallmark och Wallin hör till mellangenerationen. Båda var mer konservativa än Regnér och Adlerbeth, åtminstone vad gäller synen

på översättning. Som bekant gick Johan Olof Wallin (1779–1839) långt både i sin kyrkliga (utnämnd till ärkebiskop) och litterära karriär (invald i Svenska Akademien). Hans arbete med psalmboken är välkänt; hans gärning som klassikeröversättare är en smärre parentes i karriären men belysande och tidstypisk. Per Adam Wallmark (1777–1858) var bibliotekarie vid Kungliga biblioteket och utgivare av *Journal för Litteraturen och Theatern* som lanserades 1809. Wallmark verkade som traditionalistisk försvarare av den äldre litterära smaken i sin kritik av nästa generation till vilken bland andra de unga romantikerna Hammarsköld och Palmblad hör.

Lorenzo Hammarsköld (1785–1827) var kunglig bibliotekarie, kritiker och litteraturhistoriker; Vilhelm Fredrik Palmblad (1788–1852) var litteratör, publicist och professor i grekiska vid Uppsala universitet. I sin ungdom stred båda ivrigt tillsammans med romantikerna – den nya skolan – för att störta de äldre poeternas auktoritet och de klassicistiska reglerna för stil, smak och genre. Några av de tidigaste publicerade skrifterna av svenska romantiker var just Hammarskölds och Palmblads översättningar. Hammarsköld riktade snart sin litterära energi i andra riktningar, medan Palmblad senare då han blivit professor publicerade ett antal översättningar av grekiska tragöder.

Det som följer är en översikt över den syn på översättning som framkommer i paratexter till klassikeröversättningar av dessa män. I sina inledningar och förord faller de ofta omdömen om tidigare och samtida översättningar och uttalar sig om den översatta antika litteraturens plats och funktion i den samtida litteraturen och de ideal som en översättare bör eftersträva. När det har varit möjligt, har samtida recensioner beaktats för att se hur översättarna togs emot utanför översättarkretsen.<sup>3</sup> Med undantag för Regnér, som är den förste, tycks de ha skrivit essäerna som svar på varandras inlägg. Vissa av texterna ger intryck av att författaren anser den svenska litteraturen vara stagnerad och stå inför en kris som han säger sig vilja avhjälpa genom att öppna repertoaren lingvistiskt, tematiskt och formellt, det vill säga metriskt, med hjälp av översättningarna; andra ignorerar, bagatelliserar eller förnekar dessa maningar till förändring. Studien använder Evan-Zohars polysystemteori, men eftersom utrymmet är begränsat ligger fokus på endast en liten del av det litterära systemet utan att den relateras till andra domäner.<sup>4</sup>

## II

År 1801 publicerade Regnér *Försök til Metriske Öfversättningar från Forntidens Skalder*.<sup>5</sup> Volymen är tvådelad. Den förra delen är en metrisk avhandling där Regnér manar till en reform av svensk poetik

och översättningspraktik och argumenterar för att antika metriskä mönster borde införas i den svenska repertoaren genom metriskt trogna översättningar. Den senare delens översättningar av grekiska och romerska skaldar i utdrag demonstrerar att första delens metriskä regler kan omsättas i praktiken. Regnérs tilltal är artigt genom hela avhandlingen och han tonar genomgående ner förslaget nymodighet.

Inledningsvis visar Regnéér att översättningar av antika författare är ett beprövat medel för att förbättra nationella litteraturer.<sup>6</sup> Så har man gjort i Frankrike, Storbritannien och Tyskland. Men i Sverige är det modern litteratur som har haft störst inverkan. Den svenska litteraturen har blivit mer polerad, klar och behaglig under påverkan från Frankrike. Franskt inflytande håller på att ersättas av tyskt, noterar Regnéér, som menar att tyskarnas friare metriskä mönster, djärvare tankar och uttryck passar det svenska lynnet och är gynnsamt för litteraturens utveckling.<sup>7</sup>

Den tyska litteraturens art går tillbaka till antika förebilder, därför föreslår Regnéér att svenskarna borde gå direkt till källorna och tillägna sig texterna oförmedlat i stället för att studera dem i tyska översättningar och neoklassicismiska verk. Fler svenska översättningar krävs. Detta leder vidare till frågan om olika översättningsmetoder. Regnéér beskriver kortfattat de två ytterligheterna "frihet" respektive "trohet". Han namnger dem inte, jag använder "domesticerande" respektive "främliggörande" översättning eftersom de termerna passar väl in på vad Regnéér beskriver.<sup>8</sup> Den förra sägs vara av franskt, den senare av tyskt ursprung.

Regnéér beaktar de skilda läsarintressen de två översättningstyperna tilltalar och deras skiljaktiga syften och effekter. Domesticerande översättning skapar underhållningslitteratur. Översättaren förväntas bli ett med författaren, modernisera honom och låta honom tala som om målspråket vore hans eget.<sup>9</sup> Texten broderas ut, skavanker avlägsnas och författaren och texten anpassas efter modern smak och stil. Främliggörande översättning låter författaren framträda sådan som han är. Den vänder sig till den nyfikne läsaren, som är intresserad av avlägsna platser och tiders produkter, som inte vill känna igen översättarens utan författarens språk, karaktär och kontext i en översättning. En främliggörande översättning skyr inte originalets defekter, men, tillägger Regnéér, texten bör alltid ha fler förtjänster än skavanker både i original (undvik dåliga original!) och översättning (se till att defekterna inte blir fler i översättningen!). Främliggörande översättning kan berika det översättande språket om översättaren drar nytta av originalets idiom.

Regnérs uppfattning är att en översättning bör vara så lik originalet

som möjligt. Johan Adam Tingstadius översättningar av Gamla testamentets poetiska texter citeras för att demonstrera att textens verkan blir större om originalets stil återskapas.<sup>10</sup> Läsaren glömmet att det är en översättning han läser och föreställer sig att han hör folk från avlägsna platser och tider tala hans eget språk. Om texten moderniseras upplöses dess höghet och styrka.

Antikens sekulära författare bör översättas på samma sätt. Det största hindret är, enligt Regnér, de begränsande reglerna för smak och versifikation. Därför menar han att det antika versmåttet bör tillåtas i översättningar av antika poeter. Antika versmått har framgångsrikt införts i Tyskland och skulle kunna införas i Sverige med minst lika gott resultat. Att den antika metern behålls skulle innebära att orim tolereras. Förlusten av rimmet skulle kompenseras med att de metriska mönstren efterlevs strängare. I återstoden av den inledande avhandlingen (ss. 16–40) behandlar Regnér prosodiska frågor och de olika antika versmåttens som, om de infördes, skulle berika den poetiska repertoaren.

Regnér lägger fram ett konkret förslag med syfte att utveckla svensk litteratur. Med hänsyn tagen till svenskarnas ovillighet att översätta kompletta författare och verk, föreslår han att antik poesi borde översättas i urval och utdrag. Om inte den genvägen togs, är det risk att inget blir gjort. På så sätt skulle den allra bästa antika poesin inkorporeras i svensk litteratur, och översättningarna skulle bli goda då översättarna sporras av utsikten av ett snabbt avklarad arbete. De sliter inte med *Iliadens* mer än 15 000 verser, utan, exempelvis, med de knappt 150 verser i sjätte sången där Hektor tar farväl av Andromache (*Iliaden* 6.369–502), vilket är vad Regnér översätter av Homeros. I enlighet med sitt översättningsprogram presenterar Regnér utdrag ur Sapfo, Theokritos, Catullus, Vergilius bland andra grekiska och romerska poeter.

Genom hela avhandlingen tonar Regnér ner sitt förslags nymodighet på två sätt. Dels betonar han att celebra poeter, bland andra och i synnerhet Johan Henrik Kellgren, den gustavianska periodens främste poet, har experimenterat med metrisk poesi. Regnér hävdar att provstycken som Kellgren och andra, inte namngivna, poeter låtit trycka övertygat honom om att svenskarna kan överträffa tyskarna i metrisk diktning. Dels framhåller han att förslaget gäller endast klassikeröversättningar, även om det finns en outtalad förväntan att de orimmet metriska versernas domän kan utökas med tiden.

Både samtida och senare kritiker har kritiserat översättningarnas kvalitet men erkänt att Regnér identifierade och föreslog en lösning på ett faktiskt problem med klassikeröversättningar. Den inledande avhandlingen välkomnades som det första försöket att beskriva svensk

prosodi och reglera svensk metrisk vers.<sup>11</sup> Recensionen i *Journalen för Svensk Litteratur* inleds med en diatrib om rådande litterärt mode med dess från Frankrike importerade regler för stil och smak som upprätthålls av inhemska smakdomare.<sup>12</sup> Recensenten framhåller att Regnér med sin metriska avhandling ger svenskarna något som de saknat, en systematisk framställning av regler för att skriva metrisk vers på svenska. Han beklagar att översättningarna inte har samma höga kvalité som avhandlingen. Även om han menar att den rådande poetiska stilen borde ändras anser han att Regnérs översättningar tyvärr inte duger som förebilder för framtida diktare av metrisk vers.

Recensenten i *Stockholms Posten* är försiktigare.<sup>13</sup> Han inleder med en reflektion kring skillnaderna mellan modern och antik poesi med hänseende till språk, stil och meter. Till skillnad från moderna diktare kunde de antika välja mellan många olika metriska schemata. De behövde inte bemöda sig med att anpassa sina tankar efter rimmet, dekorum och smakregler. Således är det svårt om inte rent ut omöjligt att troget återge antika poeter i modern poetisk dräkt. Därför accepterar recensenten Regnérs förslag att använda klassisk meter i översättningar av antik poesi, eftersom översättare därmed kommer närmre originalet och inte behöver kämpa med att passa in uttrycket efter rimmet och den enformiga alexandrinen.<sup>14</sup> Även om recensenten inte övervinner all sin skepticism mot metrisk vers, berömmar han Regnérs hexameteröversättningar av Homeros, Theokritos, Vergilius och Ovidius för att de kommer närmre det grekiska respektive latinska originalet än någon befintlig svensk översättning.

### III

Redan följande år kom den andra svenska antologin av antika texter, Per Adam Wallmarks *Samling af Skrifter uti Äldre Litteraturen*.<sup>15</sup> Till skillnad från Regnérs antologi innehåller Wallmarks samling översättningar av både poeter och prosaförfattare – utdrag ur Xenofon, Ailianos, Bion, Horatius, och några av Plinius epistlar. Större delen av publikationen upptas av en inledning och tre essäer om svenskarnas dåliga kunskap i klassisk grekiska. Essäerna är didaktiskt orienterade och har fokus på vokabulärläring – en är en elementär introduktion till grekisk ordbildning; en är en alfabetiska lista på grekiska glossor som låter ungefär likadant som svenska ord med samma eller likartad betydelse;<sup>16</sup> en härleder svenska studenters långsamma framsteg i grekstudier från det faktum att undervisningsspråket är latin. Wallmark föreslår att en lösning på problemet vore ett grekisk-svenskt lexikon, som han föresatte sig att producera. *Stockholms Postens* recensent välkomnade förslaget,<sup>17</sup> men projektet rann ut i sanden.<sup>18</sup>

I volymens inledning (ss. I–XXII) diskuterar Wallmark olika översättningsmetoder. Han identifierar tre typer: den franska, den tyska och den förnuftiga. De två förra typerna är historiska, den sistnämnda är ett sällan uppnått ideal som Wallmark siktar efter och uppmanar andra översättare att eftersträva. Wallmarks franska och tyska typer liknar de två översättningsarter som Regnér identifierade och beskrev men inte namngav. Wallmark ogillar bägge. Eftersom den franska översättningsmetoden är den vanligaste och mest tilltalande för läsare, särskilt för nöjesläsare som inte intresserar sig för hur en översättning förhåller sig till originalet, behandlar Wallmark dess olämplighet utförligt. Den tyska metoden, med dess ”slafviskt verbala översättningar, många och lärda noter” (s. XII), avfärdar han som löjlig och föga tilltalande, utan någon diskussion.

Den förnuftiga metoden beskriver Wallmark som den gyllene medelvägen mellan två ytterligheter. Den har de franska och tyska översättningstypernas fördelar utan någon av deras nackdelar. Utan att vara verbal är den så trogen originalet som målspråket tillåter; den varken stryker eller lägger till; dess kommentarer är klara utan onödigt pedanteri; den återger originalet utan att oroa läsaren med främmande uttryck. De förnuftiga översättningarna är få, men Wallmark hoppas att deras antal skall öka.

Vad gäller poesi menar Wallmark att modernt rim är lika illa som originalets meter. Båda innebär att översättaren måste omforma texten, skapa nya tankar, uttryck och bilder för att ersätta dem som inte ryms i versen. Om översättaren är en medelmätta blir texten lidande; om han är skicklig är det sannolikt att textens guld förvandlas till diamanter och knoppar blir blommor. Detta är riktat mot det parafraserande översättningsideal som Kellgren formulerade kring 1780-talets mitt.<sup>19</sup> Men borde inte läsaren av en förnuftig översättning få läsa originalets guld hellre än översättningens diamanter, frågar Wallmark. Det är detta som krävs om läsaren skall kunna bilda sig en uppfattning om originalets värde. Därför är god prosa det bästa valet. Regnérs förslag att använda det antika versmåttet i poesiöversättning ägnas en läpparnas beaktelse, men Wallmark menar att antika versmått låter som prosa i moderna öron och att poemen endast ser ut som poesi tack vare ojämna högermarginaler. Wallmark tycks dessutom anse att om poesi skall översättas i det antika versmåttet måste översättningen vara absolut verbal. Att detta är omöjligt bevisar han omständligt i det följande genom att visa att en grekisk eller latinsk vers i svensk översättning oundvikligen består av fler ord. Prepositioner, pronomina, temporala och modala hjälpverb tillkommer då svenskan inte är ett flekterande språk som grekiskan och latinet och således nomina inte deklineras i lika

många kasus, och verb inte konjugeras i tempus, modus eller person.

Recensenten i *Stockholms Posten* invände mot Wallmarks idéer om poesiöversättning, vilket i sig är anmärkningsvärt vid en tid när recensioner i allmänhet sammanfattade skriften och citerade provstycken.<sup>20</sup> Men Regnérs förslag förordas inte heller, i stället framhålls den domesticerande, eller, för att använda Wallmarks terminologi, franska översättningsmetoden som idealet för översättare: slutprodukten bör tyckas vara skapad direkt på svenska av den forntida författaren.

#### IV

Med tanke på hur få antika texter som översatts till svenska är Regnérs lågt ställda förväntningar om framtida svenska översättningar av antik poesi föga förvånande. När Regnérs och Wallmarks antologier publicerades hade ett försvarligt antal excerpter tryckts i broschyrer, tidskrifter och antologier, men de större översättningsföretagen var få. Kompletta rimmade översättningar av Anakreon och Ovidius *Tristia* hade tryckts,<sup>21</sup> liksom prosaöversättningar av Vergilius *Georgica* och av *Eneidens* sex första böcker vilka kan hänföras till en didaktisk översättningstradition som avsåg att göra latinstudierna lättare.<sup>22</sup>

Gustaf Palmfelts och Anders Nicanders hexameterexperiment kring 1700-talets mitt står närmre Regnérs projekt. Liksom Regné utnyttjade även de antik metrik i avsikt att reformera den svenska versen och strama upp prosodin; de föreskrev att inte endast stavelsers accent utan också deras kvantitet – som i latinsk prosodi – skulle iakttas i versen. 1740 publicerade Palmfelt en komplett hexameteröversättning av Vergilius *Eclogae* som ett prov på hur de prosodiska reglerna passar svenskan och hur de skulle mottas.<sup>23</sup> Nicander följde Palmfelts exempel både i teorin (med en avhandling om svensk metrisk vers)<sup>24</sup> och i praktiken (med översättningar och original).<sup>25</sup> Regné tar avstånd från Palmfelts och Nicanders arbeten. Deras regler innebar ett dubbelt prosodiskt tvång, som var närmast omöjligt att följa och som samtiden inte hade mottagit väl.<sup>26</sup>

År 1804 såg den första kompletta svenska översättning av *Eneiden* dagen. Det var den första av Gudmund Jöran Adlerbeths många översättningar av romerska poeter i originalets meter. Tidigare hade några partiella översättningar av *Eneiden* tryckts, någon var på prosa,<sup>27</sup> någon på hexameter<sup>28</sup> och tre på alexandriner, varav en var av Adlerbeths hand.<sup>29</sup> Hans klagomål om svårigheterna med att omvandla Vergilius hexameter till svensk rimmad alexandrin bygger således på egen erfarenhet.<sup>30</sup>

Adlerbeth har rimligen satt igång sitt översättningsarbete åtminstone



delvis påverkad av Regnérs uppmaning till översättning.<sup>31</sup> I inledningen erkänner Adlerbeth att det funnits två viktiga drivfjädrar bakom hans beslut att producera en komplett hexameteröversättning av *Eneiden*. För det första hade Johann Heinrich Voß tyska översättningar av Vergilius och andra antika författare övertygat honom om att det gick att översätta de antika författarna fullständigt och troget till moderna språk. En viktig förutsättning för detta var, enligt Adlerbeth, att avstå från moderna versmått och rim vilka begränsar översättarens möjlighet att återge originalets tankegod och stil.<sup>32</sup> För det andra hade Regnérs avhandling ställt svensk metrik och prosodi på en fastare teoretisk grund och gjort svensk poetik bättre mottaglig för översättningar i originalets versmått. Regnérs beundras för sin avhandling men komplimenteras endast för det arbete som ligger bakom översättningarna. Adlerbeth ägnar större delen av sin inledning åt att lägga ut principerna för hexametern; detta vidareutvecklar och kompletterar Regnérs avhandling.

Översättningen togs väl emot.<sup>33</sup> *Stockholms Posten* välkomnade den som en viktig litterär händelse som förde Sveriges litteratur lite närmre andra europeiska litteraturs odlingsnivå.<sup>34</sup> Eftersom översättningen är trogen och *Eneiden* inte anpassats efter modern smak och stil förväntade sig recensenten att översättningen skulle få ett blandat mottagande. Lärda och bildade väntades värdera den högt, medan de som är vana vid endast samtida litteratur troddes bli avskräckta. Recensenten menade att översättningens nyhet kunde väcka anstöt. Versformen var ovanlig, skildringen ovanligt sinnlig och konkret, och ord och uttryck som normalt är bannlysta i högre poesi undveks inte (till exempel "sugga" och "galt"). Metern var problematisk. Trots viss tvekan är recensenten beredd att acceptera det antika versmåtten i översättningar, men inte i andra områden av fruktan för att talanglösa litteratörer skulle komma att översvämma Sverige med sina alster om rymmet inte längre var ett hinder.

*Eneiden* var den första av många översättningar. Under de följande åren avslutade Adlerbeth Vergilius<sup>35</sup> och översatte Horatius;<sup>36</sup> Ovidius *Metamorfoser* var hans sista, postumt publicerade översättning.<sup>37</sup> Under 1800-talets första decennier genomfördes ytterligare några storskaliga översättningar, så som Marcus Wallenbergs kompletta Homeros i fyra volymer.<sup>38</sup> Men flertalet översättningar var excerppter tryckta i tidningar och antologier.

## V

År 1806 utgavs två antologier som tydligt illustrerar den gamla och den nya skolans olika ambitioner vad gäller översättning. Den ena är



Johan Olof Wallins *Öfversättningar från latinske skalder*, den andra Lorenzo Hammarskölds *Öfversättningar och imitationer efter äldre och nyare skalder*.<sup>39</sup>

Wallins stil och syn på översättning är traditionell. Han följer den norm som sanktionerats av Svenska Akademien. Utöver att apologetiskt förringa översättningarnas värde och framhålla att Svenska Akademien belönat flera av dem ("en med tidigare framgång uppmuntrad medelmätta"), uppehåller sig Wallin i inledningen vid översättandets vanskligheter. I det sammanhanget anmärker han att översättare genom seklen har varit splittrade i valet mellan att modernisera texten eller respektera dess främmande form. Wallin hänvisar till Kellgrens översättningar och Adlerbeths *Eneid* som lyckade exempel på de två översättningstyperna. Sina egna översättningar hänför Wallin till den förstnämnda typen utan att insistera på dess överlägsenhet.<sup>40</sup>

Introduktionen till Hammarskölds antologi kan läsas som ett manifest för den syn på översättning som romantikerna, eller 'den nya skolan' som de kom att kallas, företrädde.<sup>41</sup> Med undantag för Regnér och Adlerbeth förkastas all tidigare svensk översättning. Översättning av samtida litteratur är dålig på grund av dåliga textval; översättning av antik poesi skapar matta skuggor av originalen eftersom de utförts i fransk och inte antik stil. Hammarsköld åberopar sig på Regnér och Adlerbeth som föregångsmän; det är de som initierat den förnyelse av praxis som han vidareutvecklar i sin antologi.<sup>42</sup> Han lägger fram sina språkligt och metriskt trogna översättningar av grekiska, romerska och några moderna poeter<sup>43</sup> som ett bidrag till förnyelsen av den svenska poetiska repertoaren, som ett inskott av nya, friska modeller för en ny litterär kanon.<sup>44</sup>

Många översättningar trycktes i dissertationsform. Dissertationer är frukter av universitetsutbildningen, korta avhandlingar som framlades för offentligt försvar av en respondent. När en dissertation var en översättning, översatte den i allmänhet grekisk poesi, hade grekisk parallelltext och var försedd med en latinsk kommentar.<sup>45</sup> Ibland bildade de enskilda dissertationerna långa serier, så som Knös,<sup>46</sup> Tranérs<sup>47</sup> och Sjöströms<sup>48</sup> översättningar.

Mer typiska är dissertationer som översätter ett kort utdrag ur ett större verk. Sådan är Vilhelm Fredrik Palmblads dissertation som översätter de 155 första verserna av Quintus Smyrnaeus *Posthomerica* – en episk skildring av berömda episoder från trojanska kriget som inte återfinns i de homeriska eposen.<sup>49</sup> Som romantiker tillämpade Palmblad fullt ut den nya skolans främliggörande översättningsstrategi.<sup>50</sup> I efterskriften förklarar han att översättningen stretar emot den litterära huvudfåran inte endast metriskt utan också språkligt. Avsiktligt myntar

han nya ord, gräver fram arkaiskt vokabulär och väljer konstruktioner som tänjer på syntaxens gränser.

Dissertationen utsattes för en mycket kritisk recension i *Journalen för Litteraturen och Theatern* av Wallmark.<sup>51</sup> Tonen anges av Wallmarks inledande fundering att beslutet att översätta fortsättningen till Homeros innan det finns en svensk Homeros visserligen kan ifrågasättas, men att man ändå måste vara tacksam över att det är Quintus och inte Homeros som utsatts för Palmblads behandling. Recensionens kritik påstås gälla dissertationen, men resonemanget riktar sig mot hela den nya skolan. Detta framkommer särskilt tydligt i fotnoterna. I en parodierar Wallmark reglerna för den nya översättningskonsten som han påstår sig ha uppsnappat från bland annat Palmblads dissertation. Dessa, den nya skolans regler enligt Wallmark, visar vad traditionalistiska litteratörer tänkte om reformerna som romantikerna försökte genomföra. Om en översättare avviker från det mode som bruket sanktionerat kan han uppfattas som en inkompetent klåpare som inte kan skriva god vers och vars mycket verbala översättningar ger intryck av minimal förståelse av både mål- och källspråket.<sup>52</sup>

Avslutningsvis föreslår Wallmark att reglerna borde sättas i hexameter och fogas som ”en pendant till Konsten att öfversätta Poemer”. Detta anspelar uppenbart på Hammarskölds skrift om översättningskonsten.<sup>53</sup> Tillägget på Hammarskölds titelblad – ”Imitation efter Horatii *Epistel till Pisonerna*” – visar att han skrivit essän med Horatius *Ars Poetica* som en explicit förebild, och antyder att han överlämnar sin översättningskonst till läsarna med anspråk på att skriften borde få samma ställning inom översättningsfältet som Horatius *Ars Poetica* åtnjutit i århundraden inom litteraturens domän. Wallmark riktar sin kritik mot en skrift vars idéer och anvisningar om översättning med fog kan antas göra anspråk på allmänt erkännande, vilket den dock inte uppnådde.<sup>54</sup>

Recensionen gav upphov till en av de första sammandrabbningarna mellan nya och gamla skolan.<sup>55</sup> Palmblad publicerade en liten svars-skrift,<sup>56</sup> som Wallmark besvarade i *Journalen* i en serie artiklar.<sup>57</sup> Palmblad genmäler utförligt på Wallmarks kritik. Men innan Palmblad går genom recensionen punkt för punkt, påminner han om Wallmarks antologi från 1802 och alluderar bland annat till Wallmarks tankar om poesiöversättning och antik metrik – att verserna låter som prosa och bara ser ut som poesi tack vare de ojämna högermarginalerna. Syftet är uppenbarligen att undergräva Wallmarks anseende och ifrågasätta hans kunskap i grekiska och hans insikter i översättning och metrik. Palmblad hävdar att det verkliga föremålet för Wallmarks kritik är Regnérs och Adlerbeths översättningsteori och -praktik. Han

antyder att hans dissertation var en god förevändning att angripa dem indirekt eftersom det skulle bryta mot god ton att utsätta så respekterade författare som Adlerbeth och Regnér för samma sorts granskning. Palmblad påstår sig försvara inte sin egen lilla dissertation utan själva principen som lagts fram av mer betydande män med större anseende.

Trots att Regnérs och Adlerbeths idéer hade radikaliserats, framhölls de som förebilder och användes som försvarssköldar och tillhyggen i debatten. Både i denna broschyr och andra publikationer utnyttjade romantikerna Regnérs och Adlerbeths namn för att ta udden av motståndarnas kritik. Att hänvisa till en tradition och att kämpa med andras auktoritet i ryggen är god taktik i en polemik.<sup>58</sup>

## VI

Avslutningsvis. I detta paper har jag behandlat ett utsnitt ur en kontinuitet. Årtalen kunde ha utsträckts både bakåt och framåt i tiden, andra översättare kunde ha beaktats, andra verk av de valda översättarna kunde ha diskuterats. Översättning av antik litteratur är endast en liten del av dessa författare/översättares litterära och samhällsliga verksamhet. Många översatte från andra språk, och alla författade andra vittra och vetenskapliga skrifter. Av utrymmesskäl har dessa aspekter måst uteslutas.

De behandlade skrifterna är dock signifikanta i översättarnas karriärer. Regnérs antologi och Adlerbeths översättning röjer att de ändrat uppfattning om översättning; åsiktsbytet har skett gradvis,<sup>59</sup> men gjordes allmänt bekant först då. Vad gäller nykomlingarna hörde antologierna till deras första tryckta skrifter. Alla volymer har långa inledningar vilket vittnar om deras betydelse för författarna.

Traditions- och innovationstemat är framträdande. Översättarna presenterar sig som både innovatörer och traditionalister, med undantag för Wallin som tycks se sig som en traditionalist alltigenom.<sup>60</sup> De träder fram med anspråk på att tillföra den svenska traditionen något nytt och hävdar samtidigt att de följer föregångares exempel. Det gör Regnér trots att han knappt har en föregångare, det gör Adlerbeth som kan hänvisa till och vidareutveckla Regnérs avhandling. Romantikerna hänvisade regelmässigt till bägge som auktoritativa föregångare, trots att de drivit den främliggörande översättningsmetoden längre. Retoriken kunde få det att verka som om innovation var en fråga om att framhäva och förstärka latent tendenser i den inhemska traditionen vars potential inte utvecklats tidigare, att innovation i själva verket är att vända tillbaka till traditionen.<sup>61</sup>

## Noter

<sup>1</sup> Se L. Vinge, "Översättarnas plats i litteraturhistorieskrivningen", i B. Hedén *et al.* (red.), *Theorier om verklig diktning – festskrift till Per Erik Ljung*, Lund 2008, s. 13–24, särsk. s. 18f.

<sup>2</sup> De biografiska uppgifterna är hämtade från *Svenskt biografiskt lexikon* (Adlerbeth, Regnér, Hammarsköld och Palmblad) respektive *Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män* (Wallin och Wallmark).

<sup>3</sup> Dock är det svårt att avgöra huruvida recensenterna verkligen inte är någon av översättarna eftersom recensionerna i allmänhet är anonyma.

<sup>4</sup> I. Evan-Zohar, *Polysystem studies*, *Poetics Today* 11 (1990). Modellen är god för historisk beskrivning trots reservationerna i t.ex. E. Gentzler, "Translation, counter-culture, and *The Fifties* in the USA", i R. Álvarez & M. C.-Á. Vidal (red.), *Translation, power, subversion*, Clevedon 1996, s. 116–137 och Th. Hermans, *Translation in systems. Descriptive and system-oriented approaches explained*, Manchester 1999, s. 102–119.

<sup>5</sup> G. Regnér, *Försök til metriske öfversättningar från forntidens skalder med förutgående afhandling i samma ämne*, Stockholm 1801; omtryckt i densammes *Vitterhets-nöjen*, I, Stockholm 1814.

<sup>6</sup> Det följande är en resumé av Regnér 1801, s. 3–15.

<sup>7</sup> Explicit omnämnda är Friedrich Gottlieb Klopstock, Christoph Martin Wieland och Johann Wolfgang von Goethe.

<sup>8</sup> L. Venuti, *The translator's invisibility. A history of translation*, London 2008<sup>2</sup>, s. 13–20.

<sup>9</sup> Metempsykos-metaforen är vanlig i europeiska översättnings paratexter från 1600-talet och tidigt 1700-tal, se Th. Hermans, "Images of translation. Metaphor and imagery in the Renaissance discourse on translation", i *id.* (red.), *The manipulation of literature. Studies in literary translation*, New York 1985, s. 103–135 och J.C. Hayes, *Translation, subjectivity and culture in France and England, 1600–1800*, Stanford 2009.

<sup>10</sup> Tingstadius översättningar utgavs av trycket över flera år, med början med *Salomos Israëls konungs sede-språk öfversatta ifrån originalet med bifogade korta philologiska och critiska anmärkningar*, Uppsala 1783. För en komplett förteckning, se [http://www.oversattarlexikon.se/artiklar/Johan\\_Adam\\_Tingstadius](http://www.oversattarlexikon.se/artiklar/Johan_Adam_Tingstadius). Se även H.S. Nyberg, *Johan Adam Tingstadius. Orientalist och biskop. En minnesteckning*, Stockholm 1953, s. 303–326.

<sup>11</sup> Svenska Akademiens belöning (Lundbladiska priset) gällde mer avhandlingen än översättningarna enligt Regnér 1814, s. 72. Se även O. Sylwan, *Den svenska versen från 1600-talets början. En litteratur-historisk översikt*, II, Göteborg 1931, s. 82–90 och III, Göteborg 1934,

s. 113–118, samt T. Wretö, *Det förklarade ögonblicket. Studier i västerländsk idyll från Theokritos till Strindberg*, Uppsala 1977, s. 150–152.

<sup>12</sup> *Journal för Svensk Litteratur. År 1801. Femte bandet*, Stockholm 1801, s. 477–495.

<sup>13</sup> *Stockholms Posten* 1802, N:o 4 och 10.

<sup>14</sup> Dessa reflektioner minner om dem som Gudmund Jöran Adlerbeth uttrycker i företalet till sin *Eneid*-översättning, se densammes *Virgilii Aeneis öfversatt*, Stockholm 1804. Enligt Sylwan 1934, s. 116 är dock recensionen skriven av Carl Gustaf af Leopold.

<sup>15</sup> P.A. Wallmark, *Samling af Skrifter uti Äldre Litteraturen*, utgifven, Stockholm 1802.

<sup>16</sup> T.ex. στεῖρα ("köl"), som uttalas itacistiskt /stira/, sammanställs med "styre" i bemärkelsen "rodder".

<sup>17</sup> *Stockholms Posten* 1802, N:o 113.

<sup>18</sup> Fortfarande lider de svenska grekstudierna av samma problem. Ett grekisk-svenskt lexikon trycktes kring 1800-talets mitt (H.M. Melin, *Hand-lexikon öfwer Grekiska Språket* af Carl Jacobitz och Ernst Eduard Seiler. I svensk bearbetning, I–II, Lund 1845–1853), men det är daterat och för länge sedan utgången på förlaget och inte lätt att finna antikvariskt.

<sup>19</sup> J.H. Kellgren, "Til Cynthia. Fri öfversättning af Propertii 15 elegi i 2 boken", i *Svenska Parnassen* 1784, s. 51: "... blott deras styrka ej försvagas; ännu heldre om den förökas, om hans hand äger skicklighet, at gifva blomster i stället för frön, guld för malm."

<sup>20</sup> *Stockholms Posten* 1802, N:o 111.

<sup>21</sup> J. Waenerberg, *Den romerske riddarens och triumvirats-herrers P. Ovidii Nasonis Klag- och sorge-bref öfwer sin olyckeliga landsflyktighet, författade uti fem böcker*, Stockholm 1761; G. Paykull, *Anacreon, Sapho, Bion och Moschus. Öfversättning*, Stockholm 1787.

<sup>22</sup> P. Twist, *P. Virgilii Maronis Aeneis eller den trojanske furstens Aeneae äfwentyr. Förste delen. Från latin på swänska öfwersatte*, Stockholm 1747; O. Lindberg, *P. Virgilii Maronis Georgicorum libri IV. Det är fyra böcker om jordbruk ifrån latinen öfwersatte*, Stockholm 1780. Om didaktiska klassikeröversättningar, se J. Akujärvi, "... til Rusin-Strutar och Tortebotnar. Översättningars nytta enligt förord till svenska översättningar av antik litteratur under 1700-talets första hälft", i *Sjuttonhundratal* 2010, s. 50–73.

<sup>23</sup> G. Palmfelt, *P. Virgilii Maronis Ecloger eller herde-qwäden, öfwersatte på swensk wers efter latinska prosodien, uti lika werse-slag och lika många werser med originalet*, Stockholm 1740; jfr. Akujärvi 2010, s. 64f.

<sup>24</sup> A. Nicander, *Oförgripelige anmerckningar öfwer swenska skaldekonsten, jämte förslag och bewis, at den samma kan äfwen bindas til de reglor, som*

den latinska har til rätte-snöre; til deras öfvertygande, som härtil påstått wederspelet, i synnerhet uti de heroiske verser, Stockholm 1737. Tryckåret kan ge intryck av att Nicander föregick Palmfelt, men företalet visar att Palmfelts översättning har påverkat Nicanders avhandling.

<sup>25</sup> A. Nicander, *P. Virgilii Maronis Aeneis eller den trojanske furstens Aeneae hjelte-bragder och äventyrer. I frå latin på svensk heroisk vers öfversatte*, Stockholm 1751; *P. Virgilii Maronis Ecloger eller herde-qväden, öfversatte på svensk vers efter latinska prosodien*, Stockholm 1752. Se vidare T. Stålmärck, "Nicander, Anders", i *Svenskt biografiskt lexikon* 1987–1989, s. 580–582 och "Ovidius i Västervik", i *Linköpings biblioteks handlingar* 1995, s. 15–28.

<sup>26</sup> Regné 1801, 19–21, särsk. s. 20: "... det dubbla tvånget af accent och kvantitet... vore ej allenast onyttigt, men äfven tvärt emot ändamålet med des införande." Se också Adlerbeths ord i företalet till 1804 års vergiliusöversättning om Palmfelts och Nicanders prosodi: "tvång... en förtryckande trældom... ord... måste, likasom fordom fångarne i Prokrustes jern-sängar, genom förlängning eller stympning, intvingas i formen, på ett sätt, som örat ömsom misskänner och ogillar, under det de hårdaste inversioner ej mindre kränka språkets konstruktionslagar."

<sup>27</sup> Twist 1747.

<sup>28</sup> Nicander 1751.

<sup>29</sup> O. Celsius Jr., *Aeneis. Öfversättning*, Stockholm 1762; J. Tengström, "P. Virgilii Maronis Æneid. Första boken. Öfversättning, belönt med det större priset i Kongl. Vitterhets Akademien 1775", i *Svenska Parnassen* 1785, s. 226–257; G.J. Adlerbeth, "Försök til öfversättning af fjerde boken i Æneiden", i *id.*, *Skald-skrifter*, II, Stockholm 1798, s. 212–236.

<sup>30</sup> För en jämförelse mellan Adlerbeths alexandrin- och hexameteröversättningar (alla tre utgåvorna), se R. Brieskorn, *Adlerbeths översättningar av Aeneidens fjärde bok*, Vänersborg 1921.

<sup>31</sup> H. Schück, "Gudmund Jöran Adlerbeths litterära ställning", i *Samlaren* 27 (1946), s. 52–78 hävdar att Regnérs inflytande på Adlerbeth var minimalt.

<sup>32</sup> Jfr. de tankar som Regnérs recensent uttrycker i *Stockholms Posten* 1802, N:o 4 och 10.

<sup>33</sup> Adlerbeths *Eneid* hör till de oftast omtryckta svenska översättningarna av en antik författare. Det senaste, men kanske inte det sista, omtrycket kom ut 1972 i serien "Böcker som förnyat människans tänkande", i vilken omtryck av äldre (Caesar, Dante) och nyare (Cellini, Cervantes, Gibbon) klassiker i svensk översättning gavs ut mellan 1969 och 1972.

<sup>34</sup> *Stockholms Posten* 1804, N:o 94, 100, 103.

<sup>35</sup> *Virgilii Bucolica och Georgica öfversatta*, Stockholm 1807.



<sup>36</sup> *Horatii bref till Pisonerna om skaldekonsten*, Stockholm 1807; *Horatii satyrer och skalde-bref öfversatta*, Stockholm 1814; *Horatii oder och epoder, öfversatta*, Stockholm 1817.

<sup>37</sup> *Ovidii metamorphoser översatte...* Utgifne af J. Adlerbeth, Stockholm 1820.

<sup>38</sup> *Homäros' Ilias*, I–II, Stockholm 1814–1817; *Homäros' Odysseia*, I–II, Stockholm 1819–1821. Se också V.F. Palmblad, *Sofokles' sorgespel*, I, *Ajas, Elektra, Kung Oidipus, Oidipus i Kolonos*, Uppsala 1812 och P. Thyselius, *Auli Persii Flacci Satyrae – A. Persii Fl. Satirer*. Öfversättning, Örebro 1816.

<sup>39</sup> Bägge med Stockholm som tryckort.

<sup>40</sup> Antologin fick en uppskattande men väsentligen intetsägande recension i *Stockholms Posten* 1806, N:o 103.

<sup>41</sup> Om benämningen, se L. Vinge, *Morgonrodnadens stridsmän. Epok-bildningen som motiv i svensk romantik 1807–1821*, Lund 1978, s. 213f.

<sup>42</sup> Hammarskölds grundliga recension av Adlerbeths *Eneid* i *Lyceum* 1810, s. 69–95 (besvarad av Adlerbeth i *Lyceum* 1811, s. 94–120) och 1811, s. 34–57 bär vittnesbörd om hans höga aktning för denne.

<sup>43</sup> Hammarsköld översätter excerpter av Homeros, Hesiodos, Anakreon, Dioskurides, Sofokles, Moschos; Horatius, Ovidius; Petrarca, Goethe, Tieck.

<sup>44</sup> Volymen tycks inte ha blivit väl mottagen. Den recenserades inte i pressen, och Hammarskölds korrespondens visar att t.o.m. hans vänner kritiserade honom för att ha låtit trycka en så ofärdig produkt, se G. Ljunggren, *Svenska vitterhetens häfder efter Gustaf III:s död*, III, *Under Gustaf IV Adolfs regering 1796–1808*, Lund 1881, s. 597–600.

<sup>45</sup> Några trender i översättningsdissertationerna tas upp av B. Lindberg, *Humanism och vetenskap. Den klassiska filologien i Sverige från 1800-talets början till andra världskriget*, Stockholm 1987, s. 117–119.

<sup>46</sup> G. Knös, *Demosthenis oratio de symmoriis graece et svethice*, Uppsala 1809 – *Epistola Philippi ad Athenienses et de eadem oratio Demosthenis*, Uppsala 1813.

<sup>47</sup> J.V. Tranér, *Iliadis Homericæ rhapsodiae [I–XII] graece et svethice*, Uppsala 1807–1822.

<sup>48</sup> A.G. Sjöström, *Odysseae Homericæ rhapsodiae [I–IV] graece et svethice*, Åbo 1819–1827 och *Anthologium epigrammatum graecorum. Graece et svethice*, I–III, Åbo 1821–1826.

<sup>49</sup> V.F. Palmblad, *Quinti Calabri ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΩΝ ΟΜΗΡΩ liber primus cuius partem... svethice redditam proponit*, Uppsala 1809.

<sup>50</sup> Vinge 1978, s. 52–54 diskuterar denna och en annan samtida avhandling (G. Ingelgren, *Tyrtaei quæ supersunt ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΑ...*



*suehice tradidit*, Uppsala 1809) i ljuset av romantikernas begynnande litterära kamp.

<sup>51</sup> P.A. Wallmark in *Journal för Litteraturen och Theatern* 1810, N:o 221 och 223.

<sup>52</sup> *Ibid.*, s. 891.

<sup>53</sup> L. Hammarsköld, *Försök öfver konsten att öfversätta poemer. Skaldebref. Imitation efter Horatii epistel till Pisonerna*, Stockholm 1807.

<sup>54</sup> Wallmarks vink tycks vara den enda allusionen till skriften i samtida tryck.

<sup>55</sup> Vinge 1978, s. 54 placerar 'den första skärmytslingen' till 1809–1810 när en replikväxling mellan *Journal för litteraturen och theatern* och *Lyceum* om den senares prospekt utspelades i pressen.

<sup>56</sup> V.F. Palmblad, *Sändebref till de Jurnalister ifrån öfversättaren af Kointos Kalabros*, Uppsala 1810.

<sup>57</sup> P.A. Wallmark i *Journal för Litteraturen och Theatern* 1810, N:o 269–273.

<sup>58</sup> Romantikerna tillgrep liknande taktik i andra fall också, se Vinge 1978.

<sup>59</sup> Regnér i *Svenska Parnassen* 1785, s. 83–86, 163–175, 248–254, 345–355; om Adlerbeth, se L. Landen, *Gudmund Jöran Adlerbeth. En biografisk och litteraturhistorisk studie*, Lund 1973, s. 259–276.

<sup>60</sup> Det är något oklart, huruvida Wallmark framställer den förnuftiga översättningsmetoden som ett ideal som har praktiserats knappt eller inte alls.

<sup>61</sup> Jag tackar Einar Hansens Allhemstiftelse för finansiellt stöd.